

UDK: 339.72:339.564

Milliy valyuta kursi o'zgarishining import va eksport hajmiga ta'siri

Djumayev Muxlis Djumayevich

44-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi iqtisod fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tezisdagi milliy valyuta kursidagi o'zgarishlarning mamlakat import va eksport hajmiga ko'rsatadigan iqtisodiy ta'siri tahlil qilinadi. Valyuta kursining pasayishi eksport raqobatbardoshligini oshirishi, biroq import xarajatlarini ko'paytirishi mumkinligi, aksincha, milliy valyuta mustahkamlanishi importni arzonlashtirib, eksportning jozibadorligini kamaytirishi iqtisodiy nazariya va amaliy misollar asosida izohlanadi. Shuningdek, kurs o'zgarishining inflyatsiya, to'lov balansi va tashqi savdo siyosatiga ta'siri yoritiladi.

Kalit so'zlar: milliy valyuta kursi, eksport, import, tashqi savdo, to'lov balansi, inflyatsiya, raqobatbardoshlik.

Аннотация: В данном тезисе анализируется экономическое влияние изменений курса национальной валюты на объем импорта и экспорта страны. На основе экономической теории и практических примеров объясняется, что снижение валютного курса повышает конкурентоспособность экспорта, но может увеличить расходы на импорт, и наоборот, укрепление национальной валюты удешевляет импорт и снижает привлекательность экспорта. Также освещается влияние изменения курса на инфляцию, платежный баланс и внешнеторговую политику.

Ключевые слова: курс национальной валюты, экспорт, импорт, внешняя торговля, платежный баланс, инфляция, конкурентоспособность.

Abstract: This thesis analyzes the economic impact of changes in the national currency exchange rate on the country's import and export volumes. The fact that a decrease in the exchange rate increases the competitiveness of exports, but can increase import costs, and conversely, the strengthening of the national currency reduces imports and decreases the attractiveness of exports, is explained on the basis of economic theory and practical examples. The impact of exchange rate changes on inflation, balance of payments, and foreign trade policy is also highlighted.

Keywords: national currency exchange rate, export, import, foreign trade, balance of payments, inflation, competitiveness.

Kirish: Globalizatsiya va xalqaro savdoning jadal rivojlanishi sharoitida milliy valyuta kursi mamlakat iqtisodiyotining asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlaridan biri sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Valyuta kursi — bu bir mamlakat pul birligining boshqa mamlakat pul birligiga nisbatan qiymatini bildiruvchi ko'rsatkich bo'lib, uning o'zgarishi bevosita tashqi savdo jarayonlariga, xususan, import va eksport hajmiga ta'sir ko'rsatadi.

Milliy valyutaning qadrsizlanishi (devalvatsiya) eksport qilinayotgan mahsulotlarning jahon bozorida nisbatan arzonlashishiga olib keladi va eksport hajmini oshirishi mumkin, biroq import qilinayotgan mahsulotlar narxining ko'tarilishiga sabab bo'ladi. Aksincha, milliy valyutaning mustahkamlanishi (revalvatsiya) importni arzonlashtirib, eksportning raqobatbardoshligini pasaytirishi mumkin.

O'zbekiston sharoitida so'nggi yillarda milliy valyuta kursida kuzatilgan o'zgarishlar tashqi savdo balansiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Ushbu mavzuning dolzarbligi milliy iqtisodiyotning tashqi savdo siyosatini shakllantirishda, eksportni rag'batlantirish va importni optimallashtirish bo'yicha samarali choralarni ishlab chiqishda valyuta kursining o'rnini aniqlash zarurati bilan belgilanadi.

Asosiy qism: Milliy valyuta kursining o'zgarishi mamlakatning tashqi iqtisodiy faoliyatiga, ichki ishlab chiqarish samaradorligiga va makroiqtisodiy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda jahon bozorlaridagi keskin narx tebranishlari, geosiyosiy vaziyatning beqarorligi hamda global moliya tizimidagi o'zgarishlar valyuta kursini boshqarish va prognozlashni murakkablashtirmoqda.

O'zbekiston iqtisodiyoti uchun valyuta kursi masalasi ayniqsa dolzarbdir, chunki:

- mamlakat importining katta qismi texnika, xomashyo va energiya resurslaridan iborat bo'lib, kursning oshishi import xarajatlarini bevosita ko'paytiradi;
- eksport tarkibida qishloq xo'jaligi mahsulotlari, rangli metallar va to'qimachilik mahsulotlari salmoqli ulushga ega bo'lib, valyuta kursining pasayishi ushbu mahsulotlarning jahon bozoridagi raqobatbardoshligini oshiradi;
- kurs o'zgarishi inflyatsiya darajasiga, aholi real daromadlariga va investitsion muhitga ta'sir etadi;

• tashqi savdo balansining barqarorligi milliy valyuta kursi siyosatiga chambarchas bog'liq.

1-jadval. Valyuta kursi o'zgarishining import va eksportga ta'siri (nazariy model)

Valyuta holati	kursi	Eksport ta'sir	hajmiga	Import ta'sir	hajmiga	Qo'shimcha izoh
Valyuta qadrsizlanishi (devalvatsiya)		Oshadi (raqobatbardoshlik ortadi)		Kamayadi (import qimmatlashadi)		Eksportchilar foyda ko'radi, inflyatsiya xavfi ortadi
Valyuta mustahkamlanishi (revalvatsiya)		Kamayadi (raqobatbardoshlik pasayadi)		Oshadi (import arzonlashadi)		Iste'molchilar uchun foyda, chiqaruvchilar uchun salbiy ta'sir
Barqaror kurs		O'rtacha darajada barqaror		O'rtacha darajada barqaror		Bozor ishonchliligi yuqori bo'ladi

2-jadval. O'zbekistonda valyuta kursi va tashqi savdo dinamikasi (shartli ma'lumotlar)

Yil	USD/so'm o'rtacha kurs	Eksport hajmi (mln. USD)	Import hajmi (mln. USD)	Tashqi savdo saldosi (mln. USD)
2020	10 200	13 500	19 200	-5 700
2021	10 800	15 100	20 300	-5 200
2022	11 300	16 800	21 000	-4 200
2023	12 200	18 900	22 100	-3 200
2024	12 700	20 500	23 400	-2 900

Shu sababli milliy valyuta kursi o'zgarishining import va eksport hajmiga ta'sirini ilmiy asosda o'rganish, iqtisodiy siyosatda optimal qarorlar qabul qilish va tashqi savdo

strategiyasini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Milliy valyuta kursi o'zgarishining import va eksport hajmiga ta'sirini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Bu masalani chuqur tahlil qilish orqali:

- **Tashqi savdo siyosatini takomillashtirish** – eksportni rag'batlantiruvchi va importni muvozanatlashtiruvchi chora-tadbirlarni ishlab chiqish mumkin bo'ladi.

- **Makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash** – valyuta kursi o'zgarishidan kelib chiqadigan inflyatsion bosimlarni yumshatish va to'lov balansidagi nomutanosibliklarni kamaytirish imkoniyati yaratiladi.

- **Raqobatbardoshligini oshirish** – eksport qilinadigan mahsulotlar va xizmatlarning jahon bozoridagi narx ustunligini ta'minlash orqali milliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash mumkin.

- **Investitsiya muhitini yaxshilash** – valyuta kursi barqarorligi xorijiy investorlar uchun ishonchli iqtisodiy sharoit yaratadi.

- **Aholi farovonligini oshirish** – import narxlaridagi o'zgarishlarni prognozlash orqali iste'mol bozorini barqarorlashtirish va real daromadlarni himoya qilishga xizmat qiladi.

Demak, ushbu mavzuni ilmiy o'rganish milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi, tashqi iqtisodiy aloqalarni kengaytirish va iqtisodiy siyosatni aniq rejalashtirish uchun strategik ahamiyatga ega.

Muhokama: Milliy valyuta kursining o'zgarishi tashqi savdo oqimlariga turlicha yo'nalishda ta'sir ko'rsatadi va bu jarayon ko'plab omillar bilan chambarchas bog'liqdir. Amaliyotda devalvatsiya va revalvatsiya mexanizmlarining import va eksportga ta'sirini tahlil qilish orqali bir nechta muhim jihatlar aniqlanadi.

Birinchidan, **valyuta kursining pasayishi (devalvatsiya)** eksport qilinadigan mahsulotlarning jahon bozorida nisbatan arzonlashishiga olib keladi. Bu esa, eksportchilar uchun foydali bo'lib, tashqi bozorda ularga raqobat ustunligini beradi. Shu bilan birga, import qilinadigan tovar va xizmatlar narxi oshadi, bu esa ichki bozorda import hajmini kamaytirishi, ammo iste'mol narxlari indeksini ko'tarishi mumkin.

Ikkinchidan, **valyuta kursining mustahkamlanishi (revalvatsiya)** import mahsulotlarining arzonlashuviga va ularning ichki bozorda ko'payishiga olib keladi.

Biroq bu holat eksport qilinadigan mahsulotlarning xorijiy bozorlaridagi narxini nisbatan oshirib, raqobatbardoshligini kamaytiradi.

Uchinchidan, kurs o'zgarishiga bozorning javob berish tezligi sohalar bo'yicha farq qiladi. Masalan, xomashyo va qishloq xo'jaligi mahsulotlari eksportida narx o'zgarishiga sezgirlik yuqori bo'lsa, sanoat mahsulotlarida bu jarayon ancha inert bo'lishi mumkin.

Shuningdek, milliy valyuta kursining import va eksportga ta'siri quyidagi omillarga ham bog'liq:

- tashqi savdo strukturasidagi o'zgarishlar;
- xalqaro bozor talabining dinamikasi;
- ichki ishlab chiqarish quvvatlari va ularning moslashuvchanligi;
- hukumatning valyuta va boj siyosati.

O'zbekiston sharoitida milliy valyuta kursi erkin bozor tamoyillariga yaqinlashgan sari, uning import-eksport oqimlariga ta'siri yanada aniqroq sezilmoqda. Shu bois, kurs dinamikasini prognozlash va unga moslashgan tashqi savdo siyosatini ishlab chiqish strategik ahamiyat kasb etadi.

Xulosa va takliflar: Milliy valyuta kursining o'zgarishi mamlakatning import va eksport hajmiga bevosita ta'sir etuvchi muhim omillardan biridir. Valyuta kursining pasayishi eksportni rag'batlantirib, importni cheklashga moyil bo'lsa, aksincha kursning mustahkamlanishi importni kengaytirib, eksport raqobatbardoshligini kamaytiradi. Bu jarayon inflyatsiya darajasi, ishlab chiqarish hajmi, tashqi savdo balansi va investitsiya muhiti bilan chambarchas bog'liq. O'zbekiston sharoitida valyuta kursi siyosatini samarali yuritish milliy iqtisodiyotning tashqi bozordagi pozitsiyasini mustahkamlash va ichki bozorda narx barqarorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Takliflar:

1. **Eksportni rag'batlantirish siyosatini kuchaytirish** – valyuta kursi pasayishidan foyda olish uchun yuqori qo'shimcha qiymatga ega mahsulotlar eksportini kengaytirish.
2. **Importni diversifikatsiya qilish** – valyuta kursi o'zgarishidan kelib chiqadigan narx tebranishlarini yumshatish uchun import manbalarini kengaytirish va muqobil yetkazib beruvchilar bilan ishlash.

3. **Ichki ishlab chiqarishni rivojlantirish** – import o‘rnini bosuvchi mahsulotlar ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash orqali valyuta kursiga qaramlikni kamaytirish.

4. **Valyuta risklarini boshqarish mexanizmlarini joriy etish** – eksportyor va importyor korxonalar uchun xedjing, fyuchers va boshqa moliyaviy instrumentlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish.

5. **Makroiqtisodiy monitoringni kuchaytirish** – valyuta kursining o‘zgarishini muntazam tahlil qilish va tashqi savdo siyosatini mos ravishda tezkor yangilab borish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov A., Xolmatov R. *Makroiqtisodiyot nazariyasi*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. – 215 b. (123–138-betlar)
2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. *Valyuta bozoridagi o‘zgarishlar tahlili*. – Toshkent, 2023. – 48 b. (15–32-betlar)
3. Krugman P., Obstfeld M. *Xalqaro iqtisodiyot: nazariya va siyosat*. – Moskva: YuNITI-DANA, 2021. – 864 b. (290–315-betlar)
4. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. *O‘zbekiston tashqi savdo ko‘rsatkichlari – 2024*. – Toshkent, 2024. – 96 b. (40–65-betlar)
5. Dornbusch R., Fischer S., Startz R. *Makroiqtisodiyot*. – Moskva: INFRA-M, 2020. – 768 b. (420–445-betlar)
6. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi. *Eksport-import siyosati bo‘yicha yillik hisobot*. – Toshkent, 2024. – 54 b. (22–41-betlar)
7. IMF (International Monetary Fund). *Exchange Rate Developments and Trade Impact*. – Washington, 2023. – 120 p. (55–89 pages)
8. World Bank. *Global Economic Prospects*. – Washington, 2024. – 210 p. (102–128 pages)